

Nadzorovanje – temelj in vsebina varovanja in varnosti (Kaj z “varstvoslovjem?”)

Janez Pečar*

*Securitas negligentiam parit.
Varnost ustvarja nepazljivost.
Isidorus (570-636)*

Nadzorovanje človeškega vedenja je ena izmed najpomembnejših dejavnosti, ker je vključeno v vsa zavestna opravila. Zato se ga največkrat niti ne zavedamo. Čutimo ga predvsem takrat, kadar posameznika kaznujejo ali grajajo za tisto, kar je storil narobe. Hkrati je nadzorovanje temelj in vsebina različnega varovanja in varnosti in s tem najstarejše in najbolj razširjeno delovanje, nujno za ustvarjanje in vzdrževanje potrebnega konformizma – tako individualnega kot skupinskega in družbenega. S pomanjkljivostmi nadzorovanja in varovanja pa nastaja človeška ranljivost in s tem ogrožanje varnosti, ki jo pospešeno privatizirajo in komercializirajo.

Nastaja vprašanje, koliko je nadzorovanje tudi varovanje in koliko nadzorstva je v kateremkoli varstvu. Oboje je čedalje bolj institucionalizirano, hierarhizirano in birokratizirano. Pojavljajo se najrazličnejši izvajalci tako nadzorovanja kot varovanja ali obojega hkrati, pri čemer se tudi ustrezne državne pristojnosti prenašajo na zasebništvo in samoorganizirane nadzoralne in varovalne skupine, zlasti v lokalni skupnosti. Toda v središču njihove pozornosti je predvsem – odkrivanje nevarnosti. In prav s tem v zvezi je katerokoli varstvo odvisno predvsem od nadzorstvene zmogljivosti – ne nazadnje tudi pri preprečevalni dejavnosti, ki je prav tako nadzorovanje, in to – “ante delictum”, najbolj pa je uspešno pri situacijski prevenciji. Z njo pa se odgovornost za varnost prenaša od storilcev na njihove žrtve.

Ker sta nadzorovanje in nadzorstvo celo v varovanju in varnosti prevladujoča sestavina, nastaja dvom v upravičenost oblikovanja nekakšne celokupne znanosti o varstvu in varovanju, zlasti zato, ker sta derivativna funkcija nadzorstva. Nadzorovanje ima zanj povsem konstitutivni pomen. Hkrati pa je tudi toliko različnih področij in zahtev po varnosti in varstvu, da jih ni mogoče združevati v celoto za potrebe znanstvenega proučevanja in ustreznega teoretiziranja.

Ključne besede: nadzorstvo, varstvo, preprečevanje, ogroženost, nevarnost, ranljivost, tveganje, privatizacija, komercializacija, institucionalizacija, birokratizacija, globalizacija, konformizem, kriminaliteta, znanost, kriminologija, diplomant

UDK:316.6/.7 + 351.74/.75

Pri “produkciji reda”, ki temelji na ustreznih prizadevanjih od vsega začetka človeštva, in sploh pri vzdrževanju in razvoju kulture in civilizacije ter upravljanju z nezakonitostmi, sta **nadzorovanje človeškega vedenja in zagotavljanje varnosti**¹ še vedno ključni vprašanji. Že Rimljani so vedeli, da “Zakon pomaga budnim in ne tistim, ki spijo” (Lex vigilantis non dormientibus subvenit.) Kajti vsaka skupnost in sploh vsakdo, ki ju želi obvladovati, na kaj vplivati, nad čem ali kom imeti moč, če ne kar oblast, mora najprej poskrbeti za to, da ve, kaj se okoli njega dogaja. To mu omogoča odvrčati škodo na premoženju kakor tudi preprečevati najrazličnejše neprijetnosti. Za ta namen pa je človeštvo v svoji zgodovini “izumljalo” najrazličnejše mehanizme, tako za vzdrževanje budnosti kot za discipliniranje neposlušnih.

Zato je danes vsakdo, verjetno bolj kot kdajkoli doslej, podrejen najrazličnejšim procesom transinstitucionalizacije in še posebej številnim transkontrolizmom, ki izvajajo različno nadzorovanje in varovanje – tako formalno, neformalno in še drugačno. Saj nas poleg države nadzorujejo (in dosti manj varujejo) številni mehanizmi in celo po več njih hkrati.

* Janez Pečar, univ. dipl. pravnik, doktor znanosti, redni profesor za kriminologijo, 1000 Ljubljana, Rozmanova 2.

¹ Menim, da bi bilo smotno uporabljati izraze: nadzorovanje in varovanje za dejavnost; nadzorstvo in varstvo za ustrezen instrumentarij – torej za mehanizme, in nadzorljivost in varnost za stanje na obeh področjih.

Ti “pazijo” na nas in nas šestokrat izročajo ali kar podajajo drug drugemu, če se strinjamo s tem ali ne. Gre torej za splošni “panopticism”, ki bi ga bil vesel sam Jeremy Bentham (1748-1832). Ta je leta 1778 zasnoval svoj načrt za “panopticon” kot zapor in s tem utemeljil začetke zaporske arhitekture in opozoril na človeško transparentnost. Panopticism in transkontrolizem pa še povečuje sodobna tehnologija z ustrezno informatizacijsko tehnologijo, zaradi česar bi lahko rekli, da človeška prosojnost še nikoli ni bila tolikšna kot je danes, četudi se ji upirajo globalna gibanja za človekove pravice in državljanske svoboščine, ko postavljajo v središče pozornosti predvsem “zasebnost”, ki jo nadzorstvo najbolj ogroža.

Toda velik del “zasebnosti” moramo načeloma žrtvovati zaradi – varnosti. Tako zaradi varnosti posameznika, skupin, v katerih deluje, kot varnosti države, ki mu jo zagotavlja – v omejenem obsegu – pogosto tudi diskriminatorno. Do varnosti pa ne prihaja samo od sebe. In prav v tem je smisel tegale prispevka, ki varovanje, varstvo in varnost obravnava z nadzorstvenih pogledov in skuša ugotoviti povezanost nadzorstva in varstva ter morebitne različnosti in podobnosti, kolikor ne medsebojne prepletenosti ali odvisnosti.

Pod (družbenim) nadzorstvom razumemo sredstva in dejavnike, ki vzdržujejo, urejajo in omejujejo vedenje posameznikov ali podskupin v družbi. Poleg prava so pomembni še morala, navade, običaji, religije, vzgoja itd., ki se

razločujejo tako po moči kot po času v posameznih družbah. S tem v zvezi pa je praktično nadzorovanje, ki ga opravlja katerikoli mehanizem, nenehno preverjanje oz. ugotavljanje, ali so neka dejstva, okoliščine, dogodki, vedenje itd. v skladu z določenimi merili, zahtevami, pričakovanji in še čem vseh tistih, ki določajo, kaj je prav in kaj ne. **Zato se brez nadzorovanja nikoli nič ne dogaja.** Ni človekove zavestne dejavnosti, ki ne bi bila nadzorovana. Nadzorovanje je torej najpomembnejša dejavnost, s katero je prežeto katerokoli opravilo, če se tega zavedamo ali ne. Do tega spoznanja največkrat pridemo šele, ko se ugotovi, da je nekaj narobe. Zatorej imamo toliko nadzorov, kolikor jih potrebujemo. Potrebujemo pa jih, če so nam koristna. Tudi zato je (družbeno) nadzorstvo "vse in karkoli v družbenih razmerjih" (Hudson 1997: 452).

Po drugi plati pa je **varnost**², četudi je o njej izredno veliko opredelitev, **predvsem dinamično stanje določenega subjekta**, v katerem se počuti neogroženega, brezskrbnega, ko mu ne preti nevarnost, ne takšna ne drugačna. Pri tem velja upoštevati, da je varnost čestokrat samo "subjektivno" počutje, ki je marsikdaj lahko tudi zmotno. Toda varnost je pogoj za razvoj kogarkoli in česar koli. Brez nje ni pričakovati napredka, saj so že zdavnaj spoznali, da je varnost med najpomembnejšimi vrednotami in omogoča uresničevanje večine drugih vrednot. Prav zato jo problematizirajo prenekateri družbene znanosti, kot npr. pravo, sociologija, ekonomija itd.

Ker je pri nas v zadnjem času dosti polemik o varnosti in nadzorstvu, ki ju dojemajo zelo različno, bodisi ekstenzivno bodisi restriktivno tako na škodo enega kot v korist drugega, in ker skušajo na podlagi izrednega obsega že vpeljanega in priznanega znanja ustvarjati kar novo disciplino, se velja med drugim vprašati:

² Iz strokovne literature ter iz medijev sem zbral naslednja različna poimenovanja varnosti in varstva.

Varnost: individualna, nacionalna (državna), regionalna, mednarodna, čezdržavna, globalna, varnost državljanov, varnost etničnih skupin, notranja in zunanja, politična, ekonomska, socialna, ekološka, varnost akterjev in aktivnosti, industrijska, ekonomska in konkurenčna, vladna, duševna in telesna, javna, zasebna (osebna), pravna, kemijska, jedrska, sevalna, poplavna, potresna, v predorih, tehnična, računalniška, elektronska, javnih zgradb, letališka, letalska, pristaniška, bančna in finančna, bolnišnična, komunikacijska, šolska, malo-prodajna, prometna, prostorska, objektov, resnična in navidezna itd.

Varstvo: potrošniško, človekovih pravic, okolja in narave, materinstva, osebno, osebnih podatkov, premoženjsko, pravic delavcev, pri delu, higiensko, pravnega razmerja, tehnično, zdravstveno, socialno, otrok in mladine, rastlin in živali, pred civilizacijskimi nesrečami, požarno, pokojninsko in invalidsko, pred hrupom, ostarelih, mest in naselij, kupljivo, zasebno, samozaščitniško, družbeno, dodatno, arhitekturno, vzgojnoizobraževalnih ustanov, horizontalno in vertikalno itd.

Pojmovanje varstva in varnosti se tudi prekriva, zaradi česar nastaja konceptualna zmeda. Sem bi veljalo prišteti tudi "civilno zaščito", protiletalsko in še kakšno drugo "obrambo" itd.

– ali ni različnost varstva in varnosti ter njuna pestrost v pomembnosti ovira za oblikovanje (nove) samostojne znanosti, še posebno, ko hkrati na istih področjih obstaja že vrsta drugih;

– ali je omejeno posredovanje znanja o varovanju na določenih področjih opravičljivo za dojetanje raznovrstnosti ostalih, ki jih ni mogoče teoretično pojasnjevati kot celoto, in

– ali ni varnost sploh derivativna funkcija nadzorovanja z njegovo konstitutivno vsebino?

1. Nadzorovanje in varovanje – najstarejši in najbolj razširjeni človeški dejavnosti

Človek se je moral varovati od začetka nastanka svoje vrste. Že ko je prebival v votlinah ali se podil po drevesih, je bil nagonsko pozoren na različna ogrožanja, ki so ga naredila ranljivega in bila zanj nevarnost, tako za življenje in zdravje, kot za vse, kar je imel – on sam in njegovi bližnji, s katerimi se je skupaj boril za življenje in obstanek v krutem svetu, polnem neznanega in presenečenj. Zato je bilo **nadzorovanje že samo kot opazovanje** vsega, kar se je dogajalo okoli posameznika in njegovih skupin, **življenjska nuja**, ki je narekovala vse drugo – do današnjih dni, ko ugotavljamo, da je varnost vrednota.

Zaradi človekovega nadzorovanja so polagoma nastajale tudi različne morale, navade, tradicije, običaji, rituali, miti itd., tja do tabujev, predsodkov in celo magije, totemov, amuletov, simbolov in še česa, kar poznamo še danes – v različnih delih sveta za različne namene in za različne skupine prebivalstva v različnih kulturah. Najpomembnejši "družbeni inženiring" v tem kontekstu pa je gotovo **pravo, ki se je pojavilo z državo** kot najpomembnejšo družbeno organizacijo.

Z vsemi, tako pisanimi kot nepisanimi, formalnimi in neformalnimi pravili, je torej človeštvo že od nekdaj bodisi urejalo določeno stopnjo sožitja med seboj bodisi vsaj "normativiziralo" posamezna razmerja in razkazovalo moč nad drugimi tudi zaradi zlorabljanja in izkoriščanja – če ne drugače, kar z nasiljem in prisilo. Zato ne pravijo brez razloga, da je današnja civilizacija nastala iz celokupnosti represije v zgodovini človeštva. Tej so se ljudje upirali, ker so hoteli živeti bolje in drugače kot njihovi predniki v preteklosti. Kajti kakršnokoli smotrno zastavljeno človeško združevanje, organizirano delovanje, prizadevanje za prav določene cilje, interesi, koristi itd. niso mogli obstajati brez prisile. **Vse je namreč zahtevalo oboje – tako nadzorovanje kot varovanje.** Oboje je postajalo čedalje bolj določeno, predpisano, poudarjeno, razmejevano in urejevano in s tem v zvezi se je začela tudi odgovornost za uresničevanje "obojeja", tako sistemsko kot hierarhično in hkrati kot inkriminacije in različne sankcije bodisi formalne bodisi neformalne. Obenem pa je človeštvo

že od vsega začetka poznalo poleg čustvenega reagiranja tudi kruto maščevalnost za neposlušnost in neobgljivost in ju kaznovalo z izgonom ali različnimi drugimi kaznimi, tja do uničevanja nepodredljivih, škodljivih in motečih. Tako za nadzorovanje kot za varovanje pa so bili ves čas ključnega pomena skupinskost oz. združevalnost, (formalna ali neformalna) motiviranost, koristnost, kolikor ne prisilnost, ki jo je prevzela država kot najbolje organizirani mehanizem za uresničevanje in vsiljevanje pričakovanega konformizma. Toda **neformalni kontrolizmi v človeštvu obstajajo poleg države še naprej** in se od državne represivnosti razločujejo predvsem po tem, da je pri njih kontrolizacija relativizirana s posameznikovim dojemanjem sebe v razmerjih z drugimi bolj na horizontalni ravni, medtem ko je država že od nekdaj odtujena institucija z vertikaliziranimi mehanizmi, ki gleda na državljane kakor Veliki brat, kot bi rekel Arthur Blair (allias Orvell) – od zgoraj navzdol.

Za današnji čas pa je značilen mikrosistem discipliniranja in z njim v zvezi nadzorovanja in varovanja. Kapitalizem je začel privatizirati in komercializirati tudi državo. Razdržavlja jo na različne načine, bodisi po naročilu (za plačilo) bodisi samovarovalno zaradi odvrčanja nevarnosti – vendar še vedno v skladu z državnimi izhodišči o tem, kaj je prav in kaj ni, in kaj dopuščati in kaj še obdržati v svojih rokah. Toda pri tem se je zlasti pri nas pokazalo, da sta pomembni zmogljivost ter uspešnost države, ki nista v skladu s pričakovanji upravičencev – nas nadzirancev, ki smo kot davkoplačevalci in vzdrževalci države čedalje bolj kritični.

Toda ne glede na državno in nedržavno ali poldržavno oz. vmesno nadzorstvo in ne glede na naravo "policing", ki ga začenjajo enačiti z nadzorstvom, se vsi dejavniki (nadzorovanja in varovanja) ukvarjajo z opravili, kot so: opazovanje, pregledovanje, ocenjevanje, obvladovanje, posredovanje, sporočanje, odlaganje, odvrčanje, preiskovanje, odkrivanje, zaseganje (Simonsen 1998: 325), tja do kaznovanja. To pa večinoma ne poteka brez državnega paternalizma ali brez njegovega dovoljevanja, ki posameznim kontrolnim dejavnikom dopušča omejevano svobodo delovanja. To pa velja razumeti kot **delegiranje moči države tistim, ki so lahko primernejši od nje**, že zaradi tega, ker so morda bližje odklonskim lokacijam in ker lažje obvladujejo krimino-viktimgene priložnosti in deviantnost rojevajoča okolja. Zato so pri nadzorovanju in varovanju čedalje bolj očitni procesi državne deregulacije, privatizacije in pojavi samournavanja dejavnosti prevencije – tako s poklicnimi kot nepoklicnimi nadzorovalci, ki se ukvarjajo predvsem s premišljeno povzročenimi bolečinami kakorkoli viktimiziranih. Tudi zaradi tega je "kriminologija del kriminalne kontrole v sodobni družbi in se kot taka ukvarja z raziskovanjem nadzorstva" (Hudson v Maguire et. al. 1997: 451). Pri tem pa so osrednjega pomena narava nadzorstva v sodobnih liberalno-demokratskih družbah in razmerja med nadzoro vanjem kriminala in drugimi dejavniki družbenokontrolnih procesov.

2. Ranljivost in ogroženost

Človeštvo si vso svojo zgodovino prizadeva vzdrževati določeno (pričakovano) stopnjo konformizma. S konformizmom razumemo bodisi težnjo bodisi dejansko vedenje in ravnanje posameznika skladno z normami, vlogami, vrednotami in standardi skupin, v katere se vključuje, z njimi sodeluje in s katerimi sploh živi. O družbenem konformizmu pa govorimo takrat, kadar ga vzdržuje ali uresničuje celoten sistem nadzorstva, v katerem imata formalno in neformalno poglavitno vlogo, saj ga uveljavljata z najrazličnejšimi sredstvi tako prilagajanja kot prisiljevanja ljudi k poslušnosti, ubogljivosti in podredljivosti. Na splošno prevladuje mnenje, da državni nadzorstveni mehanizmi s pravom "vsiljujejo" tisto konformnost, ki je kot minimum potrebna za normalno sožitje med ljudmi, da se lahko počutijo, vsaj v določenem obsegu, tudi varne in kolikor toliko brezskrbne. Toda **zaradi različne (vsaj normalne ali povprečne) poslušnosti nastajajo devianti** s svojimi interesi, ki so v konfliktu z normami, ki zapovedujejo ali nalagajo določene obveznosti. Od tod tudi spoznanje: "Več ko je norm, več je tudi kršitev in manj se počutimo varne". S tem pa nastajata tako kriza kontrole kot kriza varnosti. Iz obeh izhaja neobvladljivo stanje, ki vpliva na varnostne razmere in s tem na varnostno počutje in varnostno kulturo, ki je v sodobnem svetu čedalje bolj pomemben del splošne kulture.

Človeška ogroženost in s tem nezadostnost varstva pa sta v 20. stoletju pripeljali do erozije državnih varnostnih storitev in do privatizacije nadzorovanja in varovanja in do njune komercializacije. **Privatizacijo utemeljuje več teorij**. Po **teoriji fiskalnega pritiska** izhaja privatizacija iz naraščajočega omejevanja sredstev za državno nadzorovanje. Zato država prepušča zasebništvu zanj manj pomembna nadzorstvena opravila, ki jih nato prodajajo kot varnostne storitve, ali pa jih ljudje opravljajo v določenem obsegu zaradi lastnih nadzorstvenih motivacij in to delajo sami, kadar se jim zdi potrebno. **Pluralistična ali strukturalistična teorija** pa se v liberalno-demokratski državi opira na različnost poti njenega razvoja, ki ne omejuje zasebnišva niti na varnostno-nadzorstvenih področjih in s tem omogoča "novi fevdalizem" (Trevor/Newburn 1998: 97) pravnoformalno in komercialno. **Komplementarna teorija ali teorija vakuuma ali teorija mlajšega partnerja** vidi razvoj zasebnega in sploh nedržavnega varstva in nadzorstva predvsem v nesposobnosti države in njene represije, da bi uspešno zatirala kriminaliteto in deviantnost. Medtem ko **ekonomska teorija** upošteva izhodišče, po katerem je zasebno-varnostna industrija pogojena z ekonomskimi vlogami in komercialnimi interesi imetnikov bogastva, pri čemer sta nadzorstvo in varnost gospodarski funkciji, katerih namen je varovati dobiček (oz. izogibanje izgubam) in ne toliko ali pa sploh ne boj s kriminalom. (Bonn, 1993: 28)

Zasebništvu postaja torej čedalje močnejši dejavnik (poleg vsega tistega, zaradi česar je država čedalje bolj nemočna), ki

vpliva na privatizacijo in komercializacijo nadzorstva in varstva. Država se na notranjevarnostnem področju nikoli ne srečuje s "tveganjem", za katerega bi bila odgovorna drugače kot morda politično. Zasebni lastniki, imetniki bogastva, ogroženi itd., ki pritegujejo pozornost zaradi ustvarjanja priložnosti oz. viktimitete, pa so v družbenogospodarski kolikor ne politični ureditvi večine sodobnih držav **tisti, ki morajo sami upravljati svoja tveganja, upoštevati grožnje** (ne samo tiste s kriminalom, ampak tudi z nezgodami in drugimi nevšečnostmi) ter so na ta način **prisiljeni gospodarno ravnati predvsem s svojo lastno ranljivostjo**. Pri tem velja upoštevati, da je **tveganje** "možnost ali verjetnost, da se bo grozeči dejavnik pripravil na specifični napad zoper specifični sistem ranljivosti." **Ranljivost** pa je "kakršnakoli slabost oz. napaka v fizičnem stanju (položaju) organizacije, postopkov, menedžmenta, administracije, "hardwara in softwara", ki se lahko izrazi za povzročitev škode tako instituciji, poslovnosti ali dejavnosti". Medtem ko je **grožnja** "katerakoli okoliščina ali dogodek, ki povzroča škodo sistemu, osebi, imetju, pripomočkom in sposobnosti v poslovanju, industriji in instituciji z uničenjem, razkritjem ali odpovedjo storitev" (Simenson 1998: 201, 202, 203).

Svet se danes srečuje z **globalno privatizacijo tudi v politiki nadzorovanja in upravljanja s kriminalom** in z naraščajočim individualizmom varovanja domov, trgovskih poslovalnic, cest, poljavnih krajev itd. Prostor sam nešteto krat določa način nadzorovanja in varovanja – od javnega do zasebnega oz. vmesnega ali sivega itd., pri čemer čestokrat prevladuje "legitimni totalitarizem preprečevanja nevarnih naključij" (Beck 1992: 80 v navedbi Hughes 1998: 143). To pa je seveda nujno povezano z naraščajočimi stroški za vzdrževanje nadzorovanja in varovanja, ki za državo postavlja v ospredje predvsem racionalizacijo represije in ekonomizacijo delovanja države, ki je s svojim formalnim nadzor stvom ob vedno večjih vlaganjih vanj, čedalje bolj neuspešna. To najbolj očitno dokazuje razširjanje zasebnega varstva (tudi pri nas). S tem pa se potrjuje spoznanje Karla Marxa, po katerem je "varnost najvišji družbeni koncept civilne družbe".

3. Nadzorovanje kot varovanje ali varstvo kot nadzorstvo

Nadzorstvo velja v tem prispevku razumeti (in priporočam, da nasploh) kot mehanizem za nadzorovanje oz. kot metode in strategije za ugotavljanje in preverjanje, ali se neka dejstva in okoliščine dogajajo po pričakovanih in zahtevah. **Varstvo** pa kot sredstvo, ki ga je treba uporabiti, da se morebitna grožnja odvrne, prepreči ali vsaj zmanjša škoda. Oboje je podobno nerešljivemu vprašanju, ki si ga človeštvo zastavlja že od nekdaj, in sicer, kaj je bilo prej, jajce ali kura. In če se nam v življenju pogosto zdi, da je nadzorovanje hkrati tudi varovanje, je najbrž marsikdaj res tako. Toda če razstavimo to delovanje na posamezna bodisi miselna bodisi telesna bodisi tehnična opravila, se nam pokaže, da se **nadzorovanje**

z vsemi tistimi sestavinami, ki kakorkoli vplivajo na varovanje, **dogaja pretežno prej**, razen če si dogodki sledijo tako hitro (podobno kot pri silobranu), da med obema praktično ni časovnega razmika, ker drugo neposredno sledi prvemu in čestokrat celo instinktivno, da ni opaznega presledka. To je gotovo značilnost nasilniške personalizirane in njej podobne kriminalitete na škodo posameznika. Pri premoženjski, kriminaloljubniški, pridobitniški in sploh pri nepersonalizirani kriminaliteti pa je položaj gotovo drugačen, ker sta varovanje kot dejavnost in varstvo kot institucija oddaljena od nadzorovanja kot dejavnosti in nadzorstva kot mehanizma. **Oboje pa lahko poteka hkrati z isto dejavnostjo** in z istim organom – kar se največkrat res dogaja, toda to za problematiziranje varstva in nadzorstva niti ni ključno, ker nam gre za teoretično ločevanje enega od drugega in ne toliko za praktično razstavljanje, kaj je kaj v nadzorstveni in kaj v varnostni dejavnosti. Reševanje varnostnih situacij z ustreznim odzivanjem nanje je vedno odraz pojmovanja okoliščin, ki so ogrožujoče. To pa se dogaja in poteka po zaznavanju nevarnosti, ki jih dojemamo na podlagi opazovanja in drugih sestavin nadzorstvenih dejavnosti, ki jih uporabljamo bodisi **teoretično bodisi izkustveno**. Kolikor gre za nas posameznike, je odzivanje na ogroženost večinoma izkustveno, praktično, življenjsko ter individualizirano. Kolikor pa gre za višje stopnje obvladovanja (ne)varnostnih situacij, pa je potek gotovo bolj zamotan, večplasten in ne tako individualiziran, ker je profesionaliziran in čestokrat povsem odtujen. Kajti funkcije nadzorstvenih dejavnosti so čestokrat ločene od varnostnih. Saj je čisto preprosta fizična varnost, ki se je zavedal že jamski človek, čisto nekaj drugega kot danes jedrska varnost cele pokrajine (npr. Černobil), za katero skrbi (ali bi morala skrbeti) množica ljudi z različnim znanjem poklicnega opazovanja in različnimi dejavnostmi varovanja, pri čemer so ljudje tako ločeni, da pogosto ne poznajo drug drugega in niti ne vedo, da obstajajo.

Tudi zaradi tega sta **lahko nadzorstvo in varstvo nekaj docela različnega**, saj obsegata različne postopke in procese. Ti navsezadnje povzročajo tudi definicijske zmede, ki izhajajo iz narave prostora, v katerem se kaj dogaja, kot iz oblik možnega ogrožanja in različnosti odzivanja na nevarnost in njenega reševanja. Seveda je pri tem najbolj preprosto, čeprav čestokrat nič manj **usodno, tisto, kar se dogaja s posameznikom**. To še toliko bolj, če upoštevamo spoznanje Aldusa Huxleya, ki je rekel: "Izkušnja ni to, kar se človeku dogaja. Je tisto, kar človek počne s tem, kar se mu dogaja" (navedeno v Ericson et. al. 1987: 136). Dosti bolj pa je zapleteno, če gre za sestavljeno nadzorovanje in varovanje, ki ju opravljajo različni dejavniki, z različnimi posegi in znanjem in še posebej, kadar gre za kupljivo varstvo, ki je odtujeno od tistega, ki ga nevarnost ogroža, čeprav tako nadzorstvo kot varstvo plačuje iz svojega žepa. Toda upravljanje s tveganjem, ki posameznika morebiti ogroža osebno, ali pa je ogrožena njegova lastnina, prepušča drugim. Zato sta **nadzorovanje in varovanje lahko tudi močno zbirokratizirani dejavnosti**, uresničevani z veliko količino najrazličnejših pravil, pooblastil, obveznosti in postopkov,

kako je treba kaj početi v posameznih situacijah, ki sprožajo potrebo ne le po izostrenem opazovanju, marveč ustvarjajo tudi zahteve po zavračanju ogrožanja in vzdrževanju pričakovane varnosti.

Pri tem pa nikoli ne gre prezreti motivacij za vzdrževanje potrebne varnosti, kar je čestokrat tudi čustveno vprašanje in stopnja možnega zavedanja tveganja, ki je prevečkrat odvisna samo od posameznikov. Morda celo država in mogočni subjekti pri tem ne razločujejo posebnosti, toda vedno je veliko odvisno od dojetanja možnega ali tveganja ali potrebnega upravljanja (managerialism) tako z nadzorstvom kot z varstvom. Iz tega pa izhaja tudi "vidnost" obojega kot možno opozorilo tistim, ki pomenijo grožnjo.

S tem v zvezi nastopata nadzorstvo in varstvo pojavljata kot posebno vprašanje, ki ga velja kategorizirati in profesionalizirati, če ne kar specializirati, čestokrat pa tudi politizirati. Saj je odgovornost za varnost širše vprašanje, ki zadeva upravljanje družbe, to pa je v domeni politike. Ta v sodobni družbi zaradi uveljavljanja svoje moči ustvarja prek države čedalje večje število mehanizmov nadzorstva in varstva, in vlada poleg ljudem tudi mreži različnih podsistemov, ki so največkrat med seboj slabo povezani (tudi pri nas, ki nimamo niti koncepta politike upravljanja kriminalitete), zaradi česar je ob "control net widening" močno vprašljiv predvsem rezultat, ki ob kritičnosti do nadzorstva ne zagotavlja pričakovanega uspeha. Zato so z morebitnim "net strengthening" (zaostrovanjem omrežja) velike težave, ki izhajajo že iz "blurring of the boundaries" (zabrisanje meja) (Hudson B. v Maguire et. al. 1997: 462).

4. Izvajalci nadzorovanja in varovanja

Za izvajanje nadzorovanja in varovanja je potrebna določena stopnja institucionalizacije, še posebno, če gre za državne pa tudi prenekateri druge, povsem nedržavne kontrolizme. **Institucionalizacija hkrati zahteva formalizacijo in birokratizacijo delovanja.** Z njima pa se strukturirajo odnosi med ljudmi. Med mehanizmi nadzorstva in varstva pa jo čestokrat dokaj dosledno izpeljana hierarhizacija, ki ne nazadnje ovira možnosti medinstitucionalnega povezovanja in sodelovanja. To je pri nas posebno očitno pri politiki upravljanja kriminalitete in na nekaterih drugih področjih, ko so sorodne dejavnosti slabo usklajene in posamezni podsistemi delujejo vsak zase, dokaj samostojno in brez vpogleda v rezultate drugega. Zato **prenekateri procesi tečejo v nič – vse skupaj pa je izredno drago.** To potrjujejo zlasti naslednje okoliščine: 30 odstotkov policijskih ovadb državna tožilstva zavržejo; na desettisoče prijavljenih prometnih prekrškov pri sodnikih za prekrške kratkoma zastara; pred sodišči so postopki izredno dolgotrajni; obravnave se pogosto prelagajo; nekatere dejavnosti in njihovi izvajalci so predragi; ker obstoječi mehanizmi ne delujejo skladno s pričakovanji, ustanavljamo nove in nanje preusmerjamo tisto, kar državo (državno tožilstvo, sodišče, so-

dnike za prekrške in druge) najbolj obremenjujejo – toda **nihče ne nosi odgovornosti** niti za slabo funkcioniranje niti za naraščanje stroškov. Hkrati pa se nekatere (policijske) dejavnosti povsem privatizirajo in komercializirajo. To je seveda ob koncu drugega tisočletja povsem normalno, vendar bi morala biti posledica kakovostnejše opravljanje storitev in njihova pocenitev. Pri nas pa gredo stvari povsem narobe.

Srečujemo se torej z razraščanjem števila državnih mehanizmov nadzorstva in varstva, različnih paradržavnih kontrolizmov in z nastajanjem in razvojem številnih institucij civilne družbe. Te pa se lotevajo prenekaterih dejavnosti nadzorovanja, varovanja, opozarjanja, preprečevanja, upiranja in lobiranja ne samo kadar gre za varnostna, marveč tudi socialna, zdravstvena, kulturna, kriminalnopolitična in druga vprašanja. **Institucionalizacija pomeni obenem tudi kontrolizacijo**, s katero posamezniki in skupine (kjerkoli že so) tudi opazujejo, ocenjujejo, usmerjajo, vrednotijo, popravljajo, kolikor ne celo kaznujejo. Zato se tovrstni nadzorstveno-varovalni institucionalni sistem nenehno razširja in pogloblja. In ker to ni dovolj, **ustanavlja država nadzorstvene mehanizme, ki nadzorujejo druge kontrolizme** in sicer predvsem tiste, ki se neposredno srečujejo s klienti – državljani in pri tem kršijo njihove pravice. Taki **nadzorovalci nadzorovalcev** so npr.: varuh človekovih pravic, računsko sodišče, različne agencije, uradi in uprave pri vladi, parlamentarne komisije itd. Nastaja položaj, ko so nadzorstvene in varnostne storitve čedalje slabše, ob povečanem številu institucij, ki se z njimi ukvarjajo na podlagi državnega prava, hkrati ko se razširjajo zasebnovarnostne dejavnosti. Vse skupaj pa nas spominja na spoznanje Rimljanov, ki so že pred tisočletji rekli: "Plus vigilum quanto, minor est custodia tanto" (Kolikor več je čuvajev, toliko slabše je varovanje³). Slovenija je zato tipična dežela, ki se ji prilega ta rek. In to toliko bolj, kolikor manj je celotna institucionalizacija nadzorstva in varstva harmonična celota.

S tako imenovanim "net widening" se nadzorstvo razširja in išče, kot nam kaže družbena praksa, različna alternativna nadomestila tistemu, kar ne zmore država, ker je to zanjo obrobno ali pa povsem odveč in hkrati postaja tudi predrago. **Različnost in drugačnost** sta torej tudi **na tem področju na pohodu in ustvarjata formalno in neformalno pestre možnosti vzdrževanja konformizma**³ in njegovo varovanje tako

³ Poleg različnih mehanizmov nadzorstva, kakorkoli ustanovljena zaradi opravljanja določenih nalog, ga je mogoče deliti še na: politično, sodno, finančno, gospodarsko, vedenjsko, pa na individualno, skupinsko, masovno in globalno ter na pravno – nepravno (formalno – neformalno), posredno – neposredno, represivno – preventivno, prisilno – prepričevalno (soglasno, privolitveno), aktivno – pasivno, pozitivno – negativno, integrativno – segregativno, zunanje – notranje, manifestno – latentno, javno – zasebno, državno – civilno, tradicionalno – novo, družinsko – nedružinsko, popravilveno (odškodovalno), pomiritveno, unilateralno – bilateralno, trilateralno, institucionalizirano – neinstitucionalizirano – transinstitucionalno, konstitutivno, pluralno, konfliktualno, itd.

daleč, da pri "civilni družbi" lahko uporabljamo celo "neinstitucionalizirano institucionalnost". Toda vsak izmed mehanizmov ima svoje norme in svoja sredstva, s katerimi zagotavlja vrednote na načine, ki so pomembni in veljavni le zanj. Vsak ima svoje pristojnosti dosledno hierarhizirane in vsebinsko porazdeljene po vlogah, ki so dokaj različne. Toda verjetno je "odkrivanje" **najpomembnejša funkcija**, kajti brez tega ni nič. Brez odkrivanja ilegalizmov ni deviantov in brez nevarnosti ni varovanja, **konformizem pa je cilj in proizvod nadzorovanja**. Odklonskost pa je preprosto samo razmerje med osebo, ki jo je "storila" in tistim, ki se odziva na dejanje, kot je dejal H. Becker, ko je utemeljeval svojo kriminološko teorijo o družbenem interakcionizmu z njeno etiološko razsežnostjo.

Družbeno nadzorstvo in varstvo postajata na splošno vedno manj represivna, toda kulturno čedalje bolj sprejemljiva zaradi nastopanja drugih družbeno oblikovanih in z ustrezno politično ekonomsko močjo prilagojenih posameznikov in skupnosti (Hudson v Maguire 1997: 456). Liberalna demokratska država ju v znatnem obsegu **prenaša** z različnimi samonadzorstvenimi možnostmi na civilno družbo tudi s samoregulacijo **in na ta način hkrati mistificira svojo podaljšano roko**. Tako s strpnostjo in dopustnostjo in še čem omogoča prenekatero oblike nadzorstva in varstva tistim, ki jih to neposredno zadeva. Le-ti pa si čedalje bolj pomagajo sami, če to zmorejo in hočejo. S tem pa se, kot pravi Hughes, začinja "mnogodejavniško partnerstvo korporativnega upravljanja nadzorovanja" (Hughes 1998: 75), varovanja in kriminalne prevencije.

5. Odvisnost varnosti od nadzorstvene zmogljivosti

Družbeno in s tem formalno, neformalno in kakorkoli bi že imenovali vmesno nadzorstvo (kot sistem najrazličnejših mehanizmov) je vedno odvisno od svoje moči, zmogljivosti in porazdeljenosti tako v prostoru, času, predvsem pa med družbenimi sloji in skupinami. Vsi skupaj pa so temelj za vzdrževanje kakršnekoli varnosti. **Zavedanje varnosti** je občutek obvladljivosti kakršnegakoli stanja, v katerem se kaj dogaja, ali se nič ne dogaja, ali se samo pričakuje, da bi se utegnilo zgoditi.

Pojavi in procesi ogrožanja pa so danes tako globalni kot lokalni z različnimi dimenzijami nevarnosti, ki so v tem sestavku obravnavane po njihovem občutenju, ustreznih stiskah, težavah, trpljenju itd. tja do bolečin – telesnih kot duševnih.

Ker pa ljudje nismo vsi enaki in ker tudi bolečin še ne znamo meriti (vsaj ne duševnih), se tudi **ogrožanje, nevarnost in tveganje različno vrednotijo**. To vrednotenje ustvarja motivacijo tako za nadzorovanje kot za varovanje. Če pa bi na motiviranost za nadzorovanje sklepali iz količine najrazličnejših nadzorstev in sredstev za zagotavljanje pričakovanega konformizma, potem bi lahko rekli, da je člo-

veško zavedanje tveganja čedalje večje in to toliko bolj, kolikor več je človekovih pravic in državljanjskih svoboščin. Svoboda in varnost sta danes v večini sodobnega sveta najvišji vrednoti, za katerih uveljavljanje se začinja uporabljati celo združevano mednarodno nasilje. Toda **zelo selektivno in diskriminatorno** (različno na Kosovem zoper Srbijo in drugače za Čečenijo v Rusiji). K takim pojavom globalnega upiranja sodijo danes nevarnosti, kot so npr.: terorizem, transnacionalni, organizirani ter mafijski kriminal, zlorabljanje migracij in trgovina z ljudmi, (mednarodni) nezakoniti promet z drogami, orožjem, vozili itd., etnično, nacionalno in državno ogrožanje, strukturalni kriminal, rasizem, patriarhalni seksizem, ksenofobija in sploh sovraštvo do drugačnih in različnih (hate crime), religiozni fanatizem (pri nas s posameznimi predstavniki določenih religij) in tovrstni fundamentalizem, skrajni nacionalizem in še marsikaj, kar se bo v prihodnosti dogajalo tudi v digitalnem in borznem kapitalizmu in s krizami etičnih vrednot, z militantnim humanizmom (ki z nasiljem preprečuje nasilje) itd. Konvencionalni in normativizirani kriminal, vključno s korporacijskim in ekološkim, je še najmanj, česar se je, treba bati. Dosti bolj je **nevarno vse tisto, kar je spolitizirano, konfesionalizirano, socializirano** ter se tako ali drugače ponuja prav določenim širšim skupinam kot vrednota za upiranje nekim vrednotam drugih, ki čutijo drugače. Od tod seveda vprašanje, kaj in koga nadzorovati, zakaj in kako se s čim braniti? Kajti nadzorstvo vedno deluje v prid nekoga zoper drugega in varstvo uravnava svoje dejavnosti zoper ogrožanje, ki je za nekoga lahko (upravičeno) prizadevanje za uveljavljanje svojih pravic, kolikor ne čisto preprosta konvencionalna kriminaliteta, ki jo človeštvo pozna že večino svoje zgodovine.

Zato je tudi **varnostna kultura lahko različna** in je že kot del splošne kulture posameznika in njegovih skupin diferencirana in odvisna od stopnje razvoja in civilizacije, ki jo je človeštvo doseglo za ceno neizmerno represivnosti in nasilja (pri čemer danes ni dosti boljše kot v preteklosti), kljub humanizaciji in mednarodni regulaciji uničevanja ljudi in njihovih stvaritev.

Nadzorstvo temelji torej na moči. Že sam pravni red je "visoko specializirana oblika družbenega nadzorstva, ki izhaja iz moči in sile politično organizirane družbe" (Pound 1942: 49). Toda pravo je orodje politične oblasti, ki nadzorstvu dovoljuje vedno le omejeno moč z ustreznimi pooblastili in kontrolnimi tehnikami, ki nikoli ne smejo ovirati moči tistega, ki daje moč svojemu nadzorstvu. Zato je nadzorovanje že s te strani mogoče problematizirati, čeprav ne gre nikoli zanemariti nadzorstva nad nadzorstvom. Nadzorovanje je hkrati tudi pridobivanje in obvladovanje informacij in kdor ima informacije, ima moč. tudi za varovanje pred močjo drugih. Brez informacij danes nihče ne pomeni dosti.

Zmogljivost nadzorstva je prav tako omejena in nikoli ni odvisna od razpoložljivih sredstev, marveč neštetokrat od različnih drugih okoliščin.

Porazdeljenost pa je sploh problematična, kajti večina odklonskosti je "neprijemljive – nedetektabilne". "Pokrivanje" terena omogoča odkrivanje le pouličnega, počestnega, "muskulturnega", dosegljivega in vidnega kriminala in odklonskosti nižjih slojev, medtem ko so višji pretežno izvzeti iz državne kontrole in prepuščeni marsikdaj samo poklicnim ali primarnim skupinam, zlasti kolikor gre za emocionalizirano nadzorovanje in reagiranje med sebi enakimi.

Varnost in varovanje torej izhajata iz uspešnosti nadzorstvenega obvladovanja, vključno z zastraševanjem in kaznovanjem. Da pa sploh pride do varstva in varovanja, kot ju je razumeti za namen tegale prispevka, je najprej potrebno: opazovanje in doživljanje, dojetanje in razumevanje, ocenjevanje in vrednotenje, analiziranje z morebitnim odzivanjem – vključno z odstranjevanjem nevarnosti še pred posledico ali po njej – ter kakršnokoli ukrepanje, tja do oblikovanja politike varovanja in varnosti ter različnega "policinga".⁴ Zato številne dejavnosti tudi v nadzorovanju ne potekajo brez načrtovanja, spremljanja razmer in ne nazadnje z različno stopnjo sposobnosti, strokovnosti in izobraženosti, vključno z raziskovanjem. Zatorej, **varnostna kriza vedno izhaja iz krize nadzorstva** in iz položajev, ko je poleg finančnega kapitala potreben tudi človeški in predvsem socialni in intelektualni, in ko tudi samo privatizirana previdnost ni dovolj za varnost. Zato se velja spomniti Martinsona, ki je rekel: "Nothing works", ter morda popraviti njegovo spoznanje vsaj na stopnjo "Some things work".

6. Preprečevanje odklonskosti kot nadzorovanje in varovanje

Preprečevanje odklonskosti in ogrožanja ter omejevanje nevarnosti je prav tako nadzorovanje. Nadzorovanje, ki je toliko bolj zamotano, odgovorno in hkrati neprijetno, kolikor

⁴ V angleško piščoči literaturi beremo o naslednjih možnostih "policinga":

state policing, public policing, policing citizens, community policing, community self policing, selfpolicing, selfprotection policing, neighbourhood policing, policing by the public, policing by consent, confident policing, watch policing, private policing, preventive policing, democratic policing, militarized policing, draconian policing, problem oriented policing, problem solving policing, conflict resolution policing, unit beat policing, saturation policing, reactive/proactive policing, soft/hard policing, low/high policing, coercive policing, service based policing, service delivery policing, policing by local officer, team policing, hybrid policing, policing protests, policing sexual assault, response policing, corporate policing, internal policing, policing the police, cross – border policing, policing of the parks, public order policing, new public order policing, crime prevention policing, crime detection policing, investigation policing, white collar crime policing, economic crime policing, corporate crime policing, traffic regulation policing, environmental protection policing, human rights policing, policing policy, total policing, euro – policing, policing the future, cyberspace policing, fire brigade policing, bumblebee policing, itd.

bolj ga vzpodbuja stanje, ki šele nakazuje nevarnost oz. daje slutiti, da bo nek položaj pripeljal do nezaželene posledice, ki jo je mogoče, glede na poznavanje podobnih okoliščin, vendarle predvidevati – to je napovedovati. Povrhu vsega pa je kakršnokoli preprečevanje dejavnost "ante delictum", pravno-formalno neurejeno (neregulirano) in zato prepuščeno stihjskemu, kolikor ne diskrecionarnemu in selektivnemu odzivanju kakršnegakoli dejavnika, ki se vpleta v "prevencijo".

Morda je tudi zato **veliko pogledov na "prevencijo"**, od primarne, sekundarne in terciarne do situacijske, ki je danes med vsemi najbolj obetavna in tudi najbolj učinkovita. Toda njena posebnost je v tem, da jo izvajajo oškodovanci, torej tisti, ki naj bi bili viktimizirani – oziroma nasprotna stran od akterja – storilca v kriminalnem paru. Tehnologija moči nad kriminalom in deviantnostjo čedalje bolj zgublja v boju s kriminalnim svetom in razpršeno **discipliniranje državljanov veliko bolj uspeva pri "trpečih", to je oškodovancih**, ki naj bi bili navsezadnje vsaj domnevno tudi motivirani za lastno varovanje, še posebej v sodobni, vedno bolj panoptizirani družbi. Vendar so že Rimljani vedeli za pravilo: "Citius venit periculum, cum cantemnitur" (Nevarnost pride prej, če se o njej ne vodi računa). Zato se današnja "prevencija" opira na različne dejavnike, ki se od države razširjajo v civilno družbo, v kateri se preprečevalno delovanje (toda ne še pri nas) porazdeljuje na skupine in posameznike, med katerimi so družina, soseska, šola, lokalna skupnost in delovne organizacije verjetno najbolj pomembni. Pri tem pa jih različne vrste tveganja napotujejo, kaj naj kdo dela, kdo ter s čim in kaj pričakovati od tovrstnega, ponekod (npr. pri nas v šoli, družini in soseski) dokaj avtoritarnega populizma, v katerega se vključujejo sosede, sorodniki, prijatelji, znanci (npr. iskanje odvrženih igel za vbrizgavanje drog) in drugi, ki često krat zaradi bojzani pred nevarnostjo – izključujejo moteče (npr. odklanjanje institucij za pridržanje tujcev, zavračanje naselitve zdravljenih narkomanov itd.). Zato se celo pri nas pokaže, kako že samo preprečevalne in druge podobne nadzorstvene, varstvene, če ne kar zdravstvene in socialne **dejavnosti, vzbujajo razločevanje nekaterih skupin in posameznikov** in vplivajo na njihovo segregacijo in diskriminacijo.

Po izhodišču severnoameriškega National Crime Prevention Institute je "kriminalna prevencija enostavno in neposredno delovanje, ki varuje žrtve pred kriminalnim napadom z domnevanjem možnosti za napad, in odpravljanje ali zmanjševanje priložnosti, v kateri bi se to lahko zgodilo in možnosti za osebno poškodbo ali izgubo premoženja" (Simonsen 1998: 271).

Pri nobeni "prevenciji" – kriminalni pa še najmanj – ni mogoče zanikati "nadzorstvenosti", hkrati pa je mogoče tudi trditi, da je v "prevenciji" tudi varovanje še najbližje nadzorovanju, ker oboje poteka z obema motivacijama, kolikor ju je sploh mogoče in koristno deliti na dve ločeni dejavnosti, ki sta tako tesno integrirani ena v drugo, da sta marsikdaj kratkoma – celota. **Preprečevanje je vedno nad-**

zorovanje, ki ima namen doseči zeleno stopnjo varnosti. Zato je "varnost" kot stanje predvsem derivativna funkcija nadzorovanja. Nadzorovanje pa ima izreden konstitutivni pomen. **Ni preprečevanja brez nadzorovanja in ne varstva brez nadzorstva.** Ugotavljanje morebitnih razločkov ali sploh njihovo upravljanje, zlasti v prevenciji, ustvarja veliko težav. Zato velja poudariti prevladovanje prvega nad drugim. Pri tem pa gre pogosto za povsem sorodne, kolikor ne podobne dejavnosti, ki jih izražajo pojmi npr. v angleščini: control, monitor, surveil, safety, security, protection itd. Ti tudi zaradi različnosti pojmovanja vnašajo več zmede kot jasnosti v strokovno pojasnjevanje posameznih opravil tako nadzorovanja kot varovanja.

Preprečevanje deviantnosti in omejevanje kakršnegakoli škodljivstva, kot nadzorovanje in varovanje, je danes najbolj privatizirana in globalizirana dejavnost. Slehera sodobna država ju prepušča, kot zanjo najmanj uspešni in neregulirani dejavnosti, v roke zasebnikom – oškodovancem, da se po svoje odločajo, kaj početi z grozečimi nevarnostmi, ki jih lahko tudi različno dojemajo ali pa sploh ne. Dejavnost "ante delictum" je torej večinoma razdržavljena predvsem zaradi nemoči države, da bi nas varovala že pred nastajanjem nevarnosti, ki jih je lahko tudi preveč in jih ni mogoče normativizirati. Država večinoma čaka na "posledico", da se lahko legitimno spusti v "procesiranje trihotomije", ki jo že od nekdaj predstavljajo: storilec – dejanje – žrtev.

Tako nastajajo "za kriminalno prevencijo povsem nove paradigme", kot npr.: za večino posameznikove varnosti skrbi zasebnik, za kriminal postaja odgovorna žrtev, kriminal se pojmuje kot tveganje, s katerimi je treba računati (Huges 1998: 155) itd. Ustvarja se nazaupanje v odgovornost za dogajanje v sodobni politiki upravljanja kriminalitete in njene globalizirajoče težnje. Te po eni strani poudarjajo vsesplošno dogajanje povsod po svetu, po drugi pa lokalizacijo, vplive gospodarskih sprememb, tehnologije, socialnega razslojevanja, če ne kar diskriminiranja in zahteve po integrirani politiki upravljanja in ustvarjanja ustreznih strategij in še česa, tja do opozarjanja na nevarnost strahu pred kriminalom.

Nadzorovanje postaja čedalje bolj prizadevanje za "zmanjševanje priložnosti" in zahteva za "povečanje tveganja za storilca", ki se **izvajata proaktivno.** Na to kažejo: "utrjevanje ciljev, situacijska kriminalna prevencija, krajevno in časovno omejevanje priložnosti, preprečevanje z oblikovanjem okolja, upravljanje tveganja, opazovalna in nadzorovalna tehnologija in druge oblike družbene ga nadzorovanja, ki temelji na slutnjah, predvidevanju in oceni (Cohen, S. v Nelken, D. ed. 1994: 73).

7. Problematiziranje dilem v zvezi z "varstvoslovjem"

Kriminologija je ena izmed disciplin, ki se je pred desetletji z izredno pozornostjo začela ukvarjati tudi z nad-

zorstvom. To med drugim potrjujejo: teorija družbenega in simboličnega interakcionizma, teorija o etiketiranju in stigmatiziranju, teorija nevtralizacije, teorija socialne kontrole, teorija pritiska, teorija o samonadzorstvu itd. Hkrati pa prenekatero druge teorije z različnimi sestavinami prav tako zadevajo s svojimi izhodišči na nadzorovanje in varovanje. Varovanje, varstvo in varnost pa se v kriminološkem proučevanju izražajo predvsem s kriminalnim preprečevanjem. Oboje, tako nadzorovanje kot preprečevanje, sta danes za kriminologijo tisti področji, na katerih je ta znanost najbolj utilitarna in hkrati napredujoča, razvojna in obetajoča, še posebej zato, ker se je etiologija v kriminologiji pokazala kot problematična. To pa predvsem zaradi svoje razkianosti, različnosti in težavne dokazljivosti in ker največkrat ustrezni instrumentarij ne more pojasnjevati prenekaterih ugotovitev, ki so včasih močno spekulativne. Zato se kriminologija ni brez razlogov nagnila **od vzročnosti k nadzorstvu in preprečevanju in od storilca k žrtvi.** Hkrati pa so se iz nje, zaradi naraščajoče količine tako problematike kot znanja o njej, razvile tudi nove znanosti kot npr.: žrtvoslovje, nadzorstvoslovje, politika upravljanja kriminalitete s prevencijo in še kaj. S prevencijo pa se kriminologija loteva tudi varovanja, varstva in varnosti, čeprav dosti bolj teoretično in vzporedno z drugo kriminalno problematiko in ne toliko praktičistično, čeprav tudi tega ne gre spregledati. Le težko je reči, da to vedno sodi v kriminologijo. Toda tudi to je lahko odvisno od smeri ali pogledov v kriminologiji, ki jih ni tako malo. Navsezadnje že klasična in pozitivistična šola v kriminologiji nista mogli mimo preprečevanja, vključno z ugotovitvami Cesara Beccarie (1738-1794), čeprav se je pri tem opiral na pravo, ko je dejal: "Namen vsake dobre zakonodajne ureditve je v preprečevanju kriminala" (Huges, 1998: 29). To pa zadeva oboje: nadzorovanje in varovanje. **Povedano je treba poudariti zaradi poskusov "promocije varstvoslovja** kot interdisciplinarne vede, ki proučuje pojav varnosti in varstva, razvija in proučuje mehanizme, ki jih družba uporablja za zagotavljanje varnosti in varstva države ..." (Glej: Vabilo k sodelovanju na "Dnevih varstvoslovja"; Podprojekt za prenovno VPVŠ, vključno z "varstvoslovjem kot nove interdisciplinarne vede itd., tja do "lika diplomanta – varstvoslovca" itd.).

Zaradi morebitne spornosti (toda ne izraza "varstvoslovje", ki je jezikovno vprašanje) interdisciplinarnosti vede z njenim poslanstvom in cilji (ne samo na VPVŠ, ampak na bodoči fakulteti sploh, še posebej glede na "področja, ki naj jih proučuje varstvoslovje" – glej vabilo, opredelitve iz dokumentacije VPVŠ itd.) je treba načeti nekatera vprašanja.

a) Za ta prispevek zbrani podatki kažejo, da je varnosti in varstev toliko, kolikor jih potrebujemo. Izhajajo iz nadzorovanja in nadzorstva kot najpomembnejše dejavnosti, ki je integrirana v vse, karkoli že počenjamo. Pri tem gre za toliko **različnih in povsem nesorodnih in nezdružljivih opravil** (oz. področij), da se je povsem iluzorno potegovati za enovito disciplino, kljub njeni domnevno obetajoči interdisciplinarnosti.

nosti. Za "znanost" pa se na splošno ve, za kaj pri njej gre, kljub različnim pogledom nanjo (Mitar, 2000: 15). Zato je razmeroma jasno, kaj z njo početi in kaj od nje pričakovati na določenem področju, ki ni razpršeno na desetine med seboj nepovezanih pojavov, čeprav jim je delovanje zoper "posledico" edino, kar pelje k sorodnosti in poveztivosti. Toda poti in znanje za to, kako priti do tega, so tako različni, da jih ni mogoče ne odkrivati in ne pojasnjevati samo z "varstvoslovjem", kar tako, iz želje po "novi vedi". Zato taka znanost tudi **ne more ustvarjati za vse pojave in procese potrebnih teorij, ki bi veljale za večino tistega**, kar bi bilo potrebno pojasnjevati. To pa so: usmeritve, konceptualizacije in klasifikacije, akumulacija znanja, usmerjanje pozornosti in napovedovanje pojavov, odkrivanje neznanega in kritičnost do lastnih teorij in prakse (Toš, Hafner-Fink v Mitar 2000: 16). Znanost mora vedno sistematično in metodično pojasnjevati pojave in procese ter ugotavljati povezavo med zanj pomembnimi okoliščinami.

Iz domnevne zasnove o področjih, ki naj jih vsebuje "varstvoslovje", pa je razviden le majhen oz. ozek del celotnega pojavoslovja (fenomenologije) varnosti in varstva. Ta "pokriva" le tisto, kar posamezni "tvorci" te discipline delajo. S tem v zvezi obetajo tudi razvijanje "lastnih teorij in metod", hkrati ko zagotavljajo "uporabljanje spoznanj sorodnih disciplin", ki so na znanstvenem prizorišču povsem samostojne – nekatere že stoletja. S tem pa je storjenih več napak. Prva in največja je v tem, da iz celotnega kompleksa varnosti in varstev jemlje v poštev samo nekatere, ki jih brez potrebe po "novi vedi", v glavnem obravnavajo že prenekater druge in to kar zadovoljivo. **Druga** je v tem, da preprosto odmisli vsa ostala področja (razen imenovanih), in ne glede nanje poimenuje s predstavljenim delom celoto, ki je zaradi obsežnosti in različnosti nezdružljiva tako po nastanku pojavov kot po posledicah. To **velja tudi za revijo** "Varstvoslovje", ki se "napaja" iz istih izhodišč in objavlja pisanja le z izbranih področij, ne pa iz celote varstva, varovanja in varnosti pojavov in procesov, kakršni so v današnji družbi. **Tretja** hiba zasnove pa je še v tem, da se ne ukvarja z "vzročnostjo", ki je seveda problem "nadzorstva", ampak želi varstvo(slovje) teoretizirati izključno s posledičnostjo. Dejavnosti varovanja se iz opisa dojemajo kot boj s posledicami. Zato se daje pozornost predvsem "mehanizmom" države, lokalne skupnosti, samoorganiziranja, zasebnega varstva itd. Ti pa so predvsem nadzorstveni in "varnostni ali varstveni" predvsem – posredno.

b) **Omejenega in delnega obravnavanja in ponujanja znanja** o pojavih in procesih varnosti in varnostnih mehanizmih **ni mogoče označevati z "varstvoslovjem"** kot celoto, ker ne odraža dejanskosti. Predlagano "varstvoslovje" je le neznan del celovitega in izredno razvejanega, različnega in hierarhiziranega človeškega varstva, varnosti in varovanja, katerih znanje tudi visoka šola ali fakulteta ne omogoča in jih tudi nikoli ne bo. To, kar ustrezno izobraževanje dopušča (ali bo), je le (in bo) del znanja o nečem, kar bi se moralo

imenovati drugače ali pa s pojasnilom, **za katero varstvo sploh gre**. "Varstvoslovje" – kakršno je v predlogu in kot si želi, da bi ga sprejeli, nima niti ustreznih hevrističnih utemeljitve. Je tudi predimenzionirano in ga ni modro ponujati na ta način. Z "varstvoslovjem" kot izrazom ni nič narobe (o njem so se namreč posvetovali z jezikoslovci, ki so ga odobrili), toda **napaka je v vsebini**, ki je s tem poimenovanjem močno pretirana in zato ustvarja nepremostljiv prepad med tistim, kar obeta z napovedjo o "varstvoslovju", in med tistim, kar dejansko omogoča z znanjem. Na podoben način so se nam tudi v preteklosti pojavile nekatere široke in vseobsegajoče discipline, kot npr. socialna patologija, sociopatologija, socialni problemi itd., ki se jih danes skoraj nihče več ne spominja, ker niso mogle biti tisto, kar so nekateri mislili, da bi lahko bile. In podobno je tudi z "varstvoslovjem". Zato mora učna **ustanova, ki ponuja "varstvoslovje", resno premisliti, kako imenovati vsebino**, katere študij omogoča na visoki ravni, in s tem v zvezi določiti tudi ustrezen izraz za opredelitev lika diplomanta.⁵ Zato naj se morda tovrstno izobraževanje na fakulteti v prihodnje imenuje "vedenjsko nadzorstvoslovje", da bo najbližje tistemu, kar res počne z večino predmetov, ki sploh niso "varovanje" ali morda s tujima izrazoma "tutelologija ali kustodiologija",⁶ če je to sploh potrebno že zaradi nazivov sorodnih znanosti, ki etimološko izhajajo iz latinščine in grščine.

c) Ni brez pomena tudi vprašanje, ki izhaja iz ustanove, ki naj bi bila "varstvoslovna", in sicer, ali je tisto, kar omogoča z učnim načrtom, res predvsem "varstvo", in ali ni kaj drugega, kar je pomembnejše od tistega kar se dojemajo kot varovanje, varstvo in varnost, ker gre pri tem za delovanja, ki so le deloma v središču pozornosti tovrstnega izobraževanja. Saj v **glavnem poučuje dejavnosti preverjanja, če stvari**

⁵ Pri pojmovanju varstvoslovja, obramboslovja, nadzorstvoslovja, žrtvoslovja in še česa moramo hkrati ustvarjati tudi ustrezne izraze za ljudi, ki se z njimi ukvarjajo. Če delujejo kot znanstveniki, raziskovalci, pedagogi itd., jim bomo najbrž rekli varstvoslovec, obramboslovec, nadzorstvoslovec, žrtvoslovec itd., kolikor gre seveda za slovenske opredelitve. Če pa gre za posameznike, ki na istih področjih ne počenjajo tega, marveč rešujejo praktična vprašanja ljudi, ki zadevajo posamezne stroke, pa bi jim rekli: varstvenik, obrambnik, nadzorstvenik itd. Saj poznamo poklice npr. za pravo – pravnik (ne pravimo pravoslovec), na zdravstvenem področju uporabljamo naziv zdravnik in ne zdravstvoslovec in še kaj. **Zato ni smiselno diplomantom na VPVŠ podeljevati nazive "varstvoslovec"**, ker bo posameznik to lahko postal le izjemoma v zgoraj navedenem pomenu, odvisno seveda, če je sploh mogoče ta "poklic" izvajati iz izraza "varstvoslovja" – takšnega, kakršnega daje sedanja praksa. Ustrezen naziv za diplomante bi bil – varstvenik in ne varstvoslovec.

⁶ **Tutela** – nadzorstvo, varstvo, obramba, zaščita, varnost
Tutator – zaščitnik
Tutelarī – varovalen, zaščitniški, varstveni
Custodia – nadzorstvo, varovanje, varstvo, obramba, zavetje
Custodio – stražiti, čuvati, ščititi, paziti (nekoga, na kaj, se česa, nad čim, pred čem)
Custos – stražar, čuvaj, čuvar, paznik
Custoditis – straženje, varovanje, čuvanje

potekajo v skladu s pričakovanji v družbeni skupnosti. To pa ni varovanje, ampak nekaj povsem drugega. Spoznanje, "kaj je kaj", spremeni poglede na "varstvoslovje". Moram reči, da sem te pomisleke, seveda v močno skrajšanem obsegu, na ustrezno vabilo sporočil 10.09.1999 pristojni visoki šoli, ki se mora začeti ukvarjati s prihodnostjo različnih trans in multikontrolizmov in s politikami in strategijami nadzorstva in varstva.

d) Za določanje ali "izumljanje" znanosti je treba imeti neizmerno količino multidisciplinarnih informacij in **visoko stopnjo etičnosti, ki ne dopušča špekulacij.** Vse, kar se počenja, mora temeljiti na objektivnosti, preverljivosti, zanesljivosti, natančnosti, sistematičnosti in zmožnosti posploševanja. Kajti naslednje stoletje obeta glede varnosti korenite spremembe. Nadzorovanje pa bo pred izzivi, kot so: privatizacija in komercializacija, razdržavljanje ob globalni integraciji, informacijska tehnologizacija in specializacija, kompjuterizacija, komunitarianizacija itd. tja do kiberkriminala na drugi strani. Znanosti pa bodo pred različnimi zahtevami po preverjanju, popravljanju, dopolnjevanju in izpopolnjevanju. Zato med njimi in v njih samih ne sme nastajati "semantična džungla" (Simonsen 1998: 28), **ki na obravnavanem področju** izhaja iz: pojmovne zmede, različnosti zahtev in potreb po nadzorovanju in varovanju, nepreglednosti in neobvladljivosti njihove pojavnosti in predvsem iz vprašanja, kam s čim in kaj je kaj. Saj je že dolgo znano: "Nič ni tako praktičnega kot dobra teorija".

Sestavek končan 25. 3. 2000

Control – the basis and substance of protection and security (What is happening to the security science ?)

Janez Pečar, LL. D., Professor of Criminology, Rozmanova 2, 1000 Ljubljana, Slovenia

Control of human behaviour is one of the most important activities, because it is integrated in all conscious activities. People are therefore mostly not even aware of it. However, we feel it especially in situations in which an individual has been punished or blamed for what he did wrong. At the same time as the control constitutes a basis and substance of different forms of protection and security, it is also the oldest and the most extended activity, necessary to create and maintain the needed conformity – be it on the individual, group or social level. Weaknesses arising in control and protection give rise to human vulnerability and thus present by that a threat to security, which has increasingly become privatised and commercialised.

There is a question to what degree control is also protection and how much control is included in any particular form of protection. Both of them have been increasingly institutionalised and regulated in a hierarchical and bureaucratic way. The most diverse performers of control and protection, or even of both of them, are making their appearance, which results in the transfer of certain state competencies to the private sphere and to self-organised control and protection groups, acting especially within a local community. However, the focus of their attention is directed above all to the detection of danger. In this connection, practically every protection depends basically on available control capacities, which also holds true for the prevention activity, which is also control, although "ante delictum". Here, control has proved to give the best results in situational crime prevention in which the responsibility for security has been transferred from the offenders to their victims.

Since control and surveillance are the two prevailing elements even in protection and security, doubt arises about the justification of creating a comprehensive science on protection and security, since they constitute a derivative function of control. Control for them has an entirely constitutive meaning. At the same time, there are so many different areas and demands upon security and protection that they cannot be integrated in one whole for the needs of scientific examination and corresponding theoretical elaboration.

Key words: control, protection, prevention, threat, danger, vulnerability, risk, privatisation, commercialisation, institutionalisation, bureaucratisation, globalisation, conformity, criminality, science, criminology, graduate

UDC 316.6/7 + 351.74/75

LITERATURA

1. Boon, K. (1993) Private Policing. **ICPR**, July-August, s. 24–36.
2. Cohen, S.: Social control and the politics of reconstruction, v Nelken, D.ed. (1994) **The Future of Criminology**. Sage Publication, London, 250 s.
3. Ericson, R. et al. (1987) **Visualising Deviance: A Study of News Organization**. Milton Keynes, University Press, 390 s.
4. Hudson, B.: Social control, v Maguire et al. (1997) **The Oxford Handbook of Criminology**, Clarendon Press Oxford, s. 451–469.
5. Hughes, G. (1998) **Understanding Crime Prevention**. Open University Press, Buckingham-Philadelphia, 179 s.
6. Mitar, M. (2000) **Uvod v metodologijo znanstvenega raziskovanja varnostnih pojavov** (splošni del). Ljubljana, VPVŠ, 147 s.
7. **Nacionalna varnost in medetnični konflikti v republiki Sloveniji**. VPVŠ – zbornik raziskovalnega projekta (1998), 300 s.
8. Pound, R. (1942) **Social Control Through Law**. 132 s.
9. Simonsen, C. (1998) **Private Security in America**. Prentice-Hall, Upper-Saddle River, New Jersey, 430 s.
10. Surette, R. (1998) **Media, Crime and Criminal Justice – Images and Realities**. West Wadsworth, 318 s.
11. Trevor, J./Newburn, T. (1998) **Private Security and Public Policing**. Clarendon Press – Oxford, 288 s.
12. Waddington, P.A.J. (1999) **Policing Citizens: Authority and Rights**. UCL Press, London, 303 s.